

SZEGÉNYSÉGVIZSGÁLATOKBAN FELHASZNÁLHATÓ ADATFELVÉTELEK ÉS ADATOK ROMÁNIÁBAN

Péter László

A romániai statisztikai adatok általános kerete · Az átmenet illetve a globalizáció folyamata a hazai statisztikai adatrendszerek (statisztikai információk felvétele, tárolása, feldolgozása és nem utolsósorban az információk felhasználók irányába történő szolgáltatása) terén is jelentős változásokat feltételezett. A változások fő iránya az EUROSTAT kompatibilis statisztikai adatbázisok létrehozása volt. A Központi Statisztikai és Gazdaság-kutató Intézet¹ (INSEE) által adminisztrált nyilvános statisztikai adatok három osztályba sorolhatók. Ezek a következők:

1. Gazdasági természetű adatok, statisztikák
2. A társadalomstatisztikai adatok
3. A nemzeti számlákra (makrogazdaságra) vonatkozó adatok

Az alábbiakban a társadalomstatisztikai adatokra fogunk fókuszálni, különösképpen azokra az adatfelvételekre, amelyek a hazai szegénységkutatók is felhasználhatnak munkájukban. A társadalomstatisztikai adatoknak négy típusa különböztethető meg: 1. a lakosságra, 2. az életminőségre, 3. a munkaerő állapotára, valamint 4. a társadalmi szolgáltatásokra vonatkozó adatok és adatfelvételek.

A *lakosságra vonatkozó adatok* elsősorban a természetes demográfiai jelenségekre (natalitás, mortalitás, fertilitás, várható élettartam, stb.) valamint a belföldi és a nemzetközi migrációra vonatkoznak. Az *életminőségre vonatkozó statisztikai adatoknak* két szintje van: az egyén és a háztartás. Mindkét szinten regisztrált a jövedelmek és a költségek struktúrája, a fogyasztás valamint az életmód és az életminőség „mérőszámai”. Továbbá, információk állnak rendelkezésre a háztartások tartós használati javakkal való felszereltségéről, a környezeti és lakóhelyi körülményekről. A *munkaerő állapotára vonatkozó adatok* főleg a gazdaságilag aktív és passzív lakosság számát, arányát és dinamikáját fejezik ki, valamint a munkanélküliek számát, arányát, és dinamikáját, illetve a jövedelmek nagyságát, a bérből

élők számának alakulását regisztrálják. A munkaerő állapotával kapcsolatban információkat kaphatunk a munkafeltételekről, a munkahelyi balesetek számáról ágazatonként, valamint a társadalom-védelmi juttatásokról. A *társadalmi szolgáltatásokra vonatkozó statisztikai adatok* a lakosság egészségi állapotára, oktatás és nevelésre, a kultúrára, és igazságszolgáltatásra vonatkoznak.

A datforrások és az adatok természete · A felhasználható adatok két fő forrásból származnak. Az egyik forrást a népszámlálások képezik. A legutolsó romániai népszámlálás 2002. március 12.- 28. között zajlott. Egyelőre csak ideiglenes adatok állnak rendelkezésünkre a romániai lakosság általános számának az alakulásáról, a települések lakosságának számáról, az etnikai arányokról. Az adatok egy része elvben megtalálható a www.recensamant.ro, vagy www.insse.ro portálokon, azonban lehívásuk nehézkes, sokszor lehetetlen és az adatállományok minden előzetes bejelentés nélkül megváltozhatnak. A fő adatforrást azonban (mint egyébként mindenhol) a *szelektív adatfelvételek* jelentik. Szelektív adatfelvételeket több adminisztratív intézmény is végez, azonban az INSSE kivételével a többi intézmény által gyűjtött adatok felhasználása problematikus: nehezen hozzáférhető, pontatlanok és hiányosak, lokálisak, valamint az adatgyűjtés szempontjából erősen behatároltak – csak az adott intézmény számára releváns adatokat tartalmaznak, gyakran nem rendszerezettek, és nem mágneses formában tároltak. Jelentőségük marginális az INSSE által gyűjtött adatokhoz képest, ezért mi most csak ezen utóbbi által készített adatfelvételeket mutatjuk be, azok közül is csak azokat, amelyek a szegénység kérdésével kapcsolatos információkat tartalmaznak. Az INSSE által végzett rendszeres és standardizált vizsgálatok:

1. A *Családok (háztartások) költségvetésének* vizsgálata. Ez havi rendszerességgel végzett mérésorozat, a háztartások szintjén. A havi minták elemszáma 3 000 háztartás, ez össze-

sen évi 36 000 felmért háztartást jelent, a megkérdezett háztartások – sajnos – nem ugyanazok. A mintavétel minden adatfelvétel során véletlenszerű.

2. Az *Életkörülmények* vizsgálat egy éves rendszerességgel végzett kutatás. Áprilisban és májusban történik az adatfelvétel, összesen 10 500 háztartást mérnek fel. Elsősorban az életkörülményekre, a munkakörülményekre, az életbiztonságra, és a tartós fogyasztási javakkal való ellátottságra vonatkozik.

3. Az *Egészség* vizsgálatot öt évente tervezik végezni, egy 9000-es mintán, eddig egy felvétel készült. A lakosság egészségügyi állapotát méri fel (betegségek, gyógyszerfogyasztás, orvosi asszisztencia használata, krónikus- és szenvedélybetegségek, cigaretta és alkoholfogyasztás, szakmai betegségek).

4. Az *Időmérleg* vizsgálat során egy 10 000 háztartásból álló mintát használnak, 2000 óta két alkalommal végeztek ilyen vizsgálatot. A gazdaságilag aktív, inaktív, az alkalmazott illetve a munkanélküli lakosság napi, heti, és havi időmérlegét készítik el. Továbbá, az *Időmérleg* vizsgálat a ciklikus és szezonális tevékenységekre vonatkozóan is szolgáltat információkat.

5. Az *Iskolából munkába* című vizsgálat a munkaerőpiacra való belépésre, integrációra vonatkozik. 15-35 év közötti fiatalok képezik a vizsgálat alanyait, de eddig csupán egyetlen alkalommal, 2000-ben történt adatfelvétel.

6. A *Gyermekmunka* adatfelvétel csupán egy próbavizsgálat volt 2000. október – 2001. szeptember között.

7. A *Munkaerő* vizsgálat a munkaerőpiac dinamikáját hivatott mérni. Első alkalommal 1993 októberében végezték, majd 1994 és 1995 márciusában, megismételték, 1996 óta trimeszterenként végzik egy 18036 háztartásból álló mintán.

A mi szempontunkból talán *Az életkörülmények, A munkaerő vizsgálatok és A családok (háztartások) költségvetése* a legfontosabbak. Mindhárom mérés esetében (a kisebb eltérések ellenére) hasonló mintavételi eljárást alkalmaznak. Első fázisban a településből vesznek egy mintát, a másodikban pedig a kiválasztott településeken belül véletlenszerűen választják ki a megkérdezett háztartásokat. A mintavételi keretet a népszámlálási adatok képezik (eddig az 1992. január 7-15. között elvégzett népszámlálás adatait használták fel). A minta alapja egy MASTER SAMPLE elven működő, EU kompatibilis ún. EMZOT minta. Az EMZOT tulajdonképpen egy területi alapú multifunkcionális minta. Az EMZOT egy olyan „mintahalmaz”, amit 93 037 népszámlálási körzet háztartásaiból véletlenszerűen kiválasztott minták alkotnak. Technikailag, a romániai településeket 93 037 szektorra (CS *Census Sectors*) osztották Mindenik szektor nagysága arányos a szektor lakosságának a számával: átlagosan egy CS szektort 100-110 városi háztartás, és átlagosan 80-100 rurális háztartás alkotja. A CS-eket a település szintjén összegezték s ezek (CA *Census Areat*) körzeteket alkotnak. Első lépésként a körzetekből választottak ki véletlenszerűen 505 települést, majd második lépésként az 505 településből az átlagostól nagymértékben elütő településeket kivették, szám szerint 4-et, így a mintában 501 település maradt: 249 rurális és 252 urbánus település, amely 480 falusi és 528 városi háztartást tartalmaz. Ez az 501 település az ország lakosságának 3 százalékát képezi. A mintába bekerült háztartásokban a megkérdezettek törvény szerint kötelesek a kérdésekre válaszolni (az 1992./2-es Sürgősségi Kormányrendelet és az 1994./11 Törvény értelmében).

Az életkörülmények vizsgálat (Ancheta asupra calității vieții – ACOVI) egyéni és háztartási szinten folyik, ahol az egyéni szintet a háztartásfőre vonatkozó adatok jelentik. Az adatfelvételt havonta megismétlik, az éves aggregált adatok 13 000 háztartásból származnak. A felvett adatok a következő dimenziókra vonatkoznak:

I. *Egészség*. Az általános egészségi állapot jellemzése, krónikus betegségek, az egészségi állapot hatása a munkaképességre, a fizikai képességek jellemzése, látó és hallóképesség, testedzés módja, cigarettázás, alkoholfogyasztás, gyógyszerfogyasztás, betegségek kronológiája, munkaképesség és egészségi állapot, munkabalesetek kronológiája, munkamegszakítások kronológiája egészségügyi okokból, orvosi kezelések kronológiája.

II. *Rokoní kapcsolatok*. Ezt a kérdésblokkot a háztartás minden tagjától lekérdezik: a háztartásban lakó személyek rokonsági viszonyai kapcsolatok leírása, a szülők lakhelye, a rokonlátogatások gyakorisága és a kapcsolatok intenzitása, rokon segítségnyújtásra vonatkozó adatok (segítségre szoruló és a segítségnyújtó személyek és rokon státusuk).

III. *Baráti kapcsolatok*. A háztartásban lakó összes 7 év feletti személytől megkérdezik. Barátokkal való rendelkezés, barátok száma, a kapcsolattartás gyakorisága és intenzitása, a találkozások forgatókönyve és helyszíne.

IV. *Utazások, szabadság eltöltésének a módja*. Az állandó lakhelyről való eltávozások kronológiája, célja, indoka és gyakorisága.

V. *Szabadidőtöltés*. Szabadidős és fél-szabadidős tevékenységek kronológiája, gyakorisága, intenzitása az utóbbi 12 hónapban.

VI. *Közéleti viselkedés*. A templomlátogatás gyakorisága, intenzitása, szervezeti tagság és tevékenység.

VII. *Közüzemek szolgáltatásainak a használata*. A közszállítási eszközök használati modelljei (gyakoriság, intenzitás, indok, cél, elégedettségi szint).

VIII. *Személyes incidensek*. A közbiztonság percepciója, elégedettségi szint, incidensek kronológiája (rablás, stb.).

IX. *Gazdasági tevékenység*. A gazdasági aktivitás, munkaórák száma, tevékenység jellege, szakmai státus, munkakörülmények, munkakörülményekkel való megelégedettség szintje.

X. *Jövedelmek*. A jövedelmek nagysága, gyakorisága és forrása (bérből, agrártevékenységből, nem agrártevékenységekből, szolgáltatásokból, tulajdonjavakból, eladásokból, termékekből, tételesen).

Az ACOVI a háztartás szintjén a következő dimenziókra vonatkozó információkat rögzíti:

A háztartás adatai, és a háztartás összetétele (személyek száma, státusa, születési éve, neme, életkora, nemzetisége, állandó lakhelye, iskolázottsága, családi állapota).

I. *Biztosítások és károk a háztartásban* (van-e lakásbiztosítás, milyen típusú és összegű károk, okok).

II. *Gazdasági és anyagi helyzet*. A háztartás gazdasági helyzetének az általános jellemzése, a gazdasági állapot dinamikája a múlt évhez viszonyítva, az alakulás iránya, oka, kiadások szerkezete.

III. *Jövedelmek*. A háztartás rendelkezésére álló összes jövedelmek szerkezete, forrása, nagysága, alakulása és ezek szubjektív értékelése.

IV. *Megtakarítások.* A megtakarítások szerkezete, forrása, nagysága, alakulása, dinamikája, illetve szubjektív értékelése.

V. *Kölcsönök.* A felvett kölcsönök kronológiája, nagysága, forrása, célja, aránya a jövedelmekhez képest.

VI. *Tartós használati javakkal való ellátottság.*

VII. *Vásárlási és beruházási szándékok, tervek.*

VIII. *Vagyoni helyzet.* A általános vagyoni helyzet értékelése.

IX. *Lakókörnyezet.* Ennek szubjektív értékelése és a vele való megelégedettség mértéke, az elégedetlenség indokai, infrastrukturális állapot, közintézményektől való távolság (iskola, tűzoltóság, stb.), a lakókörnyezet problémái, zöldövezetek, térszervezési minták, a szomszédokkal való viszony szubjektív értékelése, gyakorisága, intenzitása, társadalmi távolsága.

X. *Lakókörülmények.* A lakás állapota, jogi státusa, paraméterei, felszereltség, lakóhely mobilitás kronológiája, a költözések okai, elégedettség mértéke, problémák.

A Munkaerő vizsgálat (AMIGO Ancheta asupra forței de muncă în gospodării) adatfelvétel az aktív és inaktív lakosság profiljának a kialakítását célozza, longitudinális vizsgálat, de a lekérdezett háztartások nem ugyanazok (nem panelvizsgálat). 1993 októberében 10 000, 1994 márciusában 15 030, 1995 márciusában 18 036 háztartásból álló mintát kérdeztek le. 1996 óta az AMIGO vizsgálatot háromhavonta megismétlik egy ugyanolyan számú háztartásból álló mintán.

Az egyén – rendszerint a háztartásfő – szintjén a település és a háztartás identifikációs adatain kívül a háztartásban élő foglalkoztatási státusát azonosítja. A gazdaságilag aktívak esetében (akik dolgoznak) a fő tevékenység és az állandó munkahely adatainak és a munkahelyen végzett tevékenység jellemzőit rögzíti (jövedelemnagyság, szakmai státus, tevékenységi terület, a háztartás termelői státusa, a tevékenység típusa, a munkahely nagysága, a gazdasági egység profilja, alkalmazottak száma), valamint a munkahelyek kronológiájára vonatkozik. Az inaktívak esetében a tevékenységtörténetet és általános jellemzésüket, a realizált jövedelmeket, kronológiáját, az általános jellemzéseket azonosítja. Továbbá (mind az aktívak, mind az inaktívak esetében) a munkahelykeresés stratégiájára és kronológiájukra rákérdez.

Háztartások költségvetése (Ancheta bugetelor de familie – ABF) vizsgálatot 1948 óta végzik. Kezdetben 8000 városi háztartást elemeztek, 1952-ben a rurális településekre is kiterjesztették. 1952 és 1975 között a mintába 7000 városi és falusi háztartás volt, 1976 és 1989 között 11 000 háztartás, 1990 és 1994 között pedig 9000 háztartás. 1995 – 2000 között az AMIGO része volt, 2000 óta pedig megint önálló státusa van. Az ABF vizsgálat Romániára reprezentatív. A háztartás kérdőív adatainak a felvétele közvetlen kérdés során történik. A naplót a megkérdezett háztartások háztartásfői töltik ki. Az adatok a kérdést megelőző hónapra érvényesek. Az adatokat havonta gyűjtik, összesen 3006 háztartásból. Az ABF céljai: 1. A fogyasztói árak indexének a felállítása (ICP – *Indices of Consumer Prices*), 2. A háztartások fogyasztásának a mérése, valamint 3. A szegénység arányának a meghatározása és a társadalmi kirekesztettség mérése.

Mindezekre két fő eszközt alkalmaz az ABF: az egyik a *háztartás naplója*, a másik pedig a *háztartás kérdőíve*. A *háztartás kérdőív (ABF CL)* által rögzített dimenziók. A *háztartás össze-tétele* mellett a háztartás 15 évnél idősebb tagjainak *tevékenységeit* regisztrálja. Továbbá, a *háztartásba befolyt szociális segélyek szerkezete* (mennyisége, forrása, kronológiája, gyakorisága, típusa), valamint a *fogyasztott élelmiszerek* (a háztartásban fogyasztott élelmiszerek (termékek, gyakoriság, mennyiségek) bemeneti és kimeneti mennyisége, és a *saját termelés* (termékek, gyakoriságok, mennyiségek) *pénzbeli értékei*. Az *élelmiszerek vásárlása* (az állami, magán és vegyes kereskedelmi társaságoktól vásárolt élelmiszerek mennyisége és értéke, itemenként lebontva), a *szolgáltatásokért fizetett pénzmennyiségek* (itemenként), *fizetések és más pénzbeli jövedelmek* (mennyiségek, források, gyakoriságok, itemenként), *költségek* (a szolgáltatások kivételével) és más *pénzbeli kimenetek* a család költségvetéséből (fogyasztási, beruházási és termelési költségek szerkezete, struktúrája, mennyisége). A *nem otthoni étkezések* (étteremben, munkahelyen stb. fogyasztott élelmiszerek mennyisége és költsége, gyakoriságok, azon személyek száma, akik nem otthon étkeznek, étkeztek), illetve a *lakásra vonatkozó adatok* (a lakás jellemzői, anyagi javakkal való ellátottsága). Ezeket egészítik ki a *háztartáshoz tartozó személyek egészségügyi állapota* (betegségek és orvosi kezelések kronológiája, gyógyszerfogyasztás, krónikus betegségek, orvosi kezelésre és gyógyszervásárlásra fogyasztott pénzüsszegek), valamint a *háztartás gazdasági állapotával szembeni attitűd* (a háztartás életszínvonalával való elégedettség mértéke). A *háztartás naplójából* (ABF JG) a következő adatokat használhatjuk fel: a háztartás tagjainak a pénzbeli és más jellegű jövedelmei (minden tag esetében külön-külön); a háztartás tagjainak pénzbeli és más költségei; a háztartásba való élelmiszeripari termékek mennyisége és forrásai; a háztartás által termelt élelmiszerek mennyisége és felhasználásuk; a háztartás más jellemzői. Lényegében a teljes jövedelmek mennyiségét és származását, valamint a teljes költségek mennyiségét regisztrálja az ABF JG.

Megjegyzés · *A teljes jövedelem* a pénzben és a természetben kifejezett jövedelmek összegét jelenti. A pénzbeli jövedelmek a következőkre vonatkoznak: 1. Bérből (fizetésből) származó pénzbeli jövedelmek, 2. Mezőgazdaságból származó jövedelmek, 3. Nem mezőgazdasági, önálló tevékenységből származó jövedelmek, 4. Nyugdíjkból és más társadalmi segélyekből származó jövedelmek, 5. Tulajdonjogból származó jövedelmek, 6. A háztartás anyagi javainak eladásából származó pénzbeli jövedelmek, 7. Más pénzbeli jövedelmek. A *természetbeli jövedelem* a következőket jelenti: 1. A háztartás által megtermelt élelmiszerek és takarmányok pénzbeli értéke, 2. A háztartás által kapott termékek és termékben kifejezett társadalomvédelmi juttatások pénzbeli értéke. A *teljes költségeket* a pénzköltségek és a háztartás által kapott termékek és termékben kifejezett társadalomvédelmi juttatások pénzbeli értékének az összege adja. A *pénzköltségek*: 1. Élelmiszerek és szolgáltatások és más termékek pénzbeli értéke, 2. Beruházások költsége, 3. Termelés költségei, 4. Adók, illetékek, hozzájárulások, tagsági díjak pénzbeli összegei, 5. Más költségek.

JEGYZETEK

1. Az Institutul Național de Statistică și Studii Economice (INSSE) interneten elérhető más adatairól lásd ugyanebben a lapszámban Oláh Norbert bemutatását – szerk. megj.